

5. Іваницька Н. Б. Дієслівне вираження мікрокатегорії «рух» в українській та англійській мовах / Н. Б. Іваницька // Наук. вісник Чернівецького ун-ту. Серія «Філологічні науки». – Вип. 86. – Чернівці, ЧНУ, 2010. – С. 97–105.
6. Ярема Е. В. Функционально-семантические особенности глаголов движения (на материале разносистемных языков): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / Е. В. Ярема. – Майкоп, 2008. – 23 с.
7. Левицкий В. В. Семантика и фонетика / В. В. Левицкий. – Черновцы, 1973. – 301 с.
8. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист. – М., Наука, 1974. – 447 с.
9. Алефиренко Н. Ф. Спорные проблемы семантики / Н. Ф. Алефиренко. – М., 2005. – 350 с.
10. Трир Й. Немецкая лексика понятийной области интеллектуальных свойств. История языкового поля с древнейших времен до начала 13 века. М., 1931. – 347 с.
11. Гак В. Г. Беседы о французском слове. М.: Едиториал УРСС, 2004. – С. 80–153.
12. Кубрякова Е. С. Части речи в ономаσιологическом освещении. – М.: Наука, 1978. – 114 с.
13. Кацнельсон С. Д. Типология языка и речевое мышление. – 4-е изд. – М.: Либроком, 2009. – 218 с.
14. Розина Р. И. Семантическое развитие слова в русском литературном языке и современном сленге: глагол. – М.: Азбуковник, 2005. – 302 с.
15. Вейнрайх У. О семантической структуре языка / У. Вейнрайх // Новое в лингвистике. – Вип. 5: Языковые универсалии. – М.: Прогресс, 1970. – С. 163–249.

УДК 81'25

СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ВЛАСНИХ НАЗВ УКРАЇНСЬКОЮ ТА РОСІЙСЬКОЮ МОВАМИ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДЖ. К. РОЛІНГ «ГАРРІ ПОТТЕР І ФІЛОСОФСЬКИЙ КАМІНЬ»)

Д. К. Островський, Г. В. Ситар

Анотація. У статті визначено, які способи перекладу за класифікацією В. І. Карабана і в якій кількості було використано під час перекладу власних назв у романі Дж. К. Ролінг «Гаррі Поттер і філософський камінь» українською та російською мовами. Було створено таблицю, яка містить перелік власних назв роману в оригіналі та їхніх відповідників в українському та російському перекладах. Виявлено, за допомогою яких способів перекладу лексичних одиниць було перекладено власні назви, з'ясовано частоту використання того чи іншого способу під час діяльності обох перекладачів.

Ключові слова: переклад лексичних одиниць, способи перекладу, перекладознавство, безеквівалентні лексичні одиниці, переклад власних назв.

Проблема перекладу власних назв з однієї мови на іншу завжди була і залишається актуальною для перекладачів усього світу. Особливо це стосується перекладу художніх творів. Незважаючи на значний досвід у вивченні закономірностей перекладацького процесу загалом, питання перекладу власних назв потребує подальшого дослідження.

Сьогодні в перекладознавстві існують різні класифікації, покликані впорядкувати процес перекладу для його кращого вивчення і розуміння. Пропоноване дослідження може допомогти у вивченні основних закономірностей при перекладі власних назв у художніх текстах з англійської на українську та російську.

Мета статті – з'ясувати, які способи перекладу і з якою частотою було використано під час перекладу українською і російською мовами власних назв у романі «Гаррі Поттер і філософський камінь».

Поставлена мета передбачає виконання наступних завдань:

- опрацювати текст роману Дж. К. Роулінг «Гаррі Поттер і філософський камінь», його український переклад Віктора Морозова (видавництво «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА») і російський переклад Ігоря Оранського (видавництво «Росмэн»): зіставити ці два тексти, визначити, які способи перекладу лексичних одиниць використовувалися під час перекладу власних назв;

- створити таблицю у форматі .xlsx (MS Excel) і занести до неї приклади перекладу власних назв;
- створити на основі таблиці базу даних у форматі .accdb (MS Access Database);
- проаналізувати отримані таблицю і базу даних, установити, який спосіб перекладу використовувався найчастіше, а який – найрідше, з'ясувати, чим це зумовлено.

Матеріал дослідження: оригінальний текст роману Дж. К. Ролінг «Гаррі Поттер і філософський камінь» (видавництво Bloomsbury); український переклад Віктора Морозова за редакцією Петра Таращука та Івана Малковича (видавництво «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА»); російський переклад за авторством Ігоря Оранського (видавництво «Росмэн»).

Опрацьований роман є насиченим власними назвами. Особливо цікавим є те, що багато власних назв було створено самою авторкою. Це зумовлено жанром фентезі, який передбачає наявність у тексті вигаданих істот, предметів, місць, імен та ін. Дж. К. Ролінг приділяє значну увагу власним назвам, вкладаючи в них підтекст, який збагачує образ певного персонажа/місця/предмета і викликає в читача потрібні асоціації. Наприклад, ім'я персонажа *Severus Snape* (укр. *Северус Снейп*, рос. *Северус Снегг*) має три літери «с», таким чином, алітерація викликає в читача асоціацію із шипінням змії, до того ж цей персонаж представляє факультет *Slytherin* (укр. *Слизерин*, рос. *Слизерин*), символом якого є змія. Отже, авторка посилює його образ антагоніста. У таких випадках перекладач має відтворити власну назву таким чином, щоб зберегти закладені авторкою конотації.

Під час роботи було проаналізовано класифікації способів перекладу лексичних одиниць Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне, І. В. Корунця та В. І. Карабана [1; 2; 3, с. 17–26]. Для подальшої роботи обрано класифікацію В. І. Карабана як найповнішу. Дослідник виокремлює наступні способи перекладу:

1. Добирання словникового відповідника.
2. Вибір варіантного відповідника (для багатозначних слів).
3. Транскодування.
4. Калькування (дослівний переклад).
5. Контекстуальна заміна.
6. Смісловий (змістовий) розвиток.
7. Антонімічний переклад (формальна негативація).
8. Описовий переклад.

Визначено, що у процесі перекладу власних назв перекладачі послуговувалися не всіма переліченими способами, оскільки деякі з них складно застосувати до перекладу саме власних назв. Зокрема, використовувалися лише транскодування, калькування, контекстуальна заміна, описовий переклад. Розглянемо перелічені способи детально.

Транскодування – це такий спосіб перекладу, коли звукова та/або графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу. В. Карабан пропонує розмежовувати 4 типи транскодування;

а) транскрибування – передача тільки звукової форми слова літерами іншої мови (передача вимови, яка не збігається з написанням): англ. *Bagshot* (Дж. К. Ролінг) – укр. *Бегшот* (Віктор Морозов), рос. *Бэгшот* (Ігор Оранський), англ. *Crockford* (Дж. К. Ролінг) – укр. *Крокфорд* (Віктор Морозов); тут відтворено звучання слів оригіналу, а літери в словах двох мов не збігаються;

б) транслітерування – відтворення слова за літерами: англ. *Marcus* (Дж. К. Ролінг) – укр. *Маркус* (Віктор Морозов), але в оригіналі літера *-r-* не вимовляється; англ. *Hagrid* (Дж. К. Ролінг) – рос. *Хагрид* (Ігор Оранський), а не *Хэгрид*. Тут у словах двох мов збігаються літери, але не вимова;

в) змішане (мішане) транскодування – поєднання двох попередніх підтипів: англ. *Cokeworth* (Дж. К. Ролінг) – укр. *Кокворт* (Віктор Морозов): в українському перекладі ім'я передає правильну вимову частини *-coke-*, але у частині *-worth-* сполучення

-th- передано українською літерою -т-, яка не передає звуку оригіналу. Тому цей варіант відрізняється від оригіналу як за написанням, так і за вимовою і є змішаним;

г) адаптивне транскодування – це адаптація форми слова до фонетичної і/або граматичної будови мови перекладу: англ. *Circe* (Дж. К. Ролінг) – укр. *Цирцея* (Віктор Морозов), англ. *Paracelsus* (Дж. К. Ролінг) – укр. *Парацельс* (Віктор Морозов).

Калькування (дослівний переклад). Виділяють словотвірну та лексичну (семантичну) кальку.

а) словотвірна калька – це дублювання морфемної структури слова, поморфемний переклад іншомовного слова. Наприклад: англ. *Ravenclaw* (Дж. К. Ролінг) – рос. *Когтевран* (Ігор Оранський). Тут назва складається з двох основ: англ. *raven* (*ворон*) + *claw* (*кіготь*). Російською перекладено окремо кожну з основ: *вран* (ВРАН, -а; м. Трад.-поэт. =Ворон [5]) + *коготь*, після чого основи переставлено місцями.

б) лексична (семантична) калька – утворюються шляхом семантичного перенесення за іншомовним зразком. Це прийом перекладу нових слів (термінів), коли відповідником простого чи (частіше) складного слова (терміна) вихідної мови в цільовій мові вибирають переважно перший за порядком відповідник у словнику. Приклад з обстеженого матеріалу: англ. *Ministry of Magic* (Дж. К. Ролінг) – укр. *Міністерство магії* (Віктор Морозов).

Контекстуальна заміна – це така лексична перекладацька трансформація, внаслідок якої перекладним відповідником стає слово або словосполучення, що не є словниковим відповідником і що підібрано із урахуванням контекстуального значення слова, яке перекладається, його контексту вживання та мовленнєвих норм і традицій мови перекладу [3]. В російському перекладі було знайдено цікавий приклад: сову головного героя звать *Hedwig* (Дж. К. Ролінг). Російською її ім'я перекладено як *Букля* (Ігор Оранський). Щодо появи цього імені в оригінальному романі немає остаточної версії, але сама авторка зазначала в одному з інтерв'ю, що назвала її на честь однієї зі середньовічних святих. Найпоширенішою є думка про те, що мається на увазі польська княгиня Ядвіґа Сілезька. Але схоже, що автор перекладу помилково сприйняв англ. *Hedwig* як злиття *head* (голова) + *wig* (перука), через що вирішив назвати сову Букля (букли – завитые кільцями волоси; локоны [6]). Наведений переклад є прикладом некоректно виконаної контекстної заміни.

Описовий переклад – це такий прийом перекладу, за якого слово, словосполучення або фразеологізм замінюється в мові перекладу словосполученням (або більшим за кількістю компонентів словосполученням), яке адекватно передає зміст цього слова або словосполучення. Наприклад: англ. *Leg-Locker Curse* (Дж. К. Ролінг) – рос. *Обезноживание – то самое заклятие, которое наложил на Невилла Малфой*. (Ігор Оранський).

Структура таблиці. У процесі роботи було прочитано три варіанти роману і досліджено, за допомогою яких способів перекладалися власні назви.

Результатом аналізу стала таблиця із прикладами перекладу лексичних одиниць, створена у форматі .xlsx (MS Excel) і створена на її основі база даних у форматі .accdb (MS Access Database).

Таблицю складено за алфавітом. Структура таблиці наступна:

Стовпчик 1 містить власні назви оригіналу.

У стовпчиках 2, 3 до кожної з власних назв подано український та російський відповідники з тексту перекладу.

До стовпчиків 4, 5 та 6 занесено контекст, в якому вжито англійську власну назву та відповідний контекст із перекладів.

У стовпчиках 7, 8, вказано застосований спосіб перекладу.

У стовпчиках 9, 10 позначено тип морфологічних змін, яких зазнала власна назва під час перекладу.

У стовпчиках 11, 12 – тип синтаксичних змін, яких зазнала власна назва під час перекладу.

Стовпчики 13, 14 відображають лексичні трансформації, яких могла зазнати власна назва. Існує кілька типів лексичних трансформацій [4]:

- 1) генералізація значення слова;
- 2) конкретизація значення слова;
- 3) додавання слова;
- 4) вилучення слова;
- 5) перестановка слів або частин складного слова.

У перекладі розглянутих власних назв виявлено приклади *додавання слова*: англ. Surrey (Дж. К. Ролінг) – укр. *Графство Суррей* (Віктор Морозов), рос. *Графство Суррей* (Ігор Оранський); та *перестановки слова*: англ. 'What they're saying,' she pressed on, 'is that last night Voldemort turned up in **Godric's Hollow**' (Дж. К. Ролінг) – укр. *Так ось, кажуть, – мовила вона з притиском, – ніби минулої ночі Волдеморт з'явився в долині Годрика* (Віктор Морозов). Окрім цього, знайдено цікавий приклад *генералізації значення слова*: *He wore round glasses held together with a lot of Sellotape* (Дж. К. Ролінг) – укр. *Він носив круглі, обмотані скотчем окуляри* (Віктор Морозов), рос. *Он носил круглые очки, заклеенные скотчем* (Ігор Оранський). У світі існує дві найпоширеніші назви клейкої стрічки. Обидві утворено від назв торгових марок, які одними з перших почали випуск цієї стрічки: *Sellotape* та *Scotch Tape*. Перша знаходиться у Великій Британії, а друга – у США. І так історично склалося, що у певних країнах, таких як Велика Британія, Ірландія, Японія, Іспанія, Сербія та ще багатьох інших клейку стрічку незалежно від виробника називають «*Sellotape*». А в таких країнах, як США, Канада, Україна, Росія та інших будь-яку клейку стрічку називають «*Scotch*», або у випадку з українською – «*скотч*». І з точки зору української мови назва «*скотч*» є ширшим поняттям, ніж «*селотейп*», бо український читач британський варіант сприйме як клейку стрічку конкретної марки, а не стрічку як таку, тобто для української поняття «*скотч*» є більш загальним.

У стовпчик 15 занесено примітки, у яких за необхідності прокоментовано здійснений переклад.

Висновки. Розглянутий роман видається цікавим матеріалом для дослідження способів відтворення власних назв з англійської на українську та російську мови. Наразі зазначено переважання способу транскодування, який бачиться найбільш придатним для відтворення власних назв іншими мовами. Але у випадках, коли власна назва має певний підтекст, який перекладач має передати читачеві, транскрибування може виявитися недостатньо. У розглянутому матеріалі перекладачі в таких випадках послуговуються калькуванням, а іноді і описовим способом або контекстуальною заміною. Особливо цікавим є порівняння не тільки оригіналу з перекладом, але і двох варіантів перекладу, для того, щоб побачити різноманіття можливих способів відтворення однієї й тої самої власної назви іншими мовами. Кінцевою метою дослідження є опрацювання всіх власних назв роману і їх статистична обробка для подальших висновків.

Анотація. В статье рассмотрены основные классификации способов перевода лексических единиц, созданные отечественными и иностранными переводоведами. Определено, какие способы перевода по классификации В. И. Карабана и в каком количестве были использованы при переводе имен собственных в романе Дж. К. Ролинг «Гарри Поттер и философский камень» на русский и украинский языки. Была создана таблица, содержащая перечень имен собственных из романа в оригинале и их соответствия в украинском и российском переводах. Определено, с помощью каких способов перевода лексических единиц были переведены имена собственные, выяснена частота использования того или иного способа в процессе деятельности обоих переводчиков.

Ключевые слова: перевод лексических единиц, способы перевода, переводоведение, безэквивалентные лексические единицы, перевод имен собственных.

Abstract. The paper was defined what ways of translating and in what quantity were used in the process of translation of the proper nouns in Harry Potter and the Philosopher's Stone into Ukrainian and Russian according to V. I. Karaban's classification. For this purpose, a table was created. A table contains a list of English proper nouns and their Ukrainian and Russian equivalents. The ways of translation of lexical units, in which proper nouns were

translated, were considered. Also, the frequency of usage of one or another way in the process of both translations was calculated.

Keywords: translation of the lexical units, ways of translation, translation studies, equivalent lexical units, translation of proper nouns.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вине Ж.-П., Дарбельне Ж. Технические способы перевода // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. – М., 1978. – С. 157–167.
2. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. – Вінниця: Нова Книга, 2001. – 448 с.
3. Карабан В. Способи перекладу лексичних одиниць // Карабан В. Переклад англійської науково-технічної літератури. – Вінниця : Нова книга, 2002. – С. 279–299.
4. Карабан В. Перекладацькі лексичні трансформації // Карабан В. Переклад англійської науково-технічної літератури. – Вінниця : Нова книга, 2002. – С. 300–314.
5. Большой толковый словарь русского языка: А-Я / РАН. Ин-т лингв. исслед.; Сост., гл. ред. канд. филол. наук С. А. Кузнецов. – СПб.: Норинт, 1998. – 1534 с.
6. Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный. – М.: Русский язык, 2000.

УДК 81-115(811.112.2+811.161.2)

ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИЧНОЇ ІМЕННОЇ СИНОНІМІЇ В НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ (НА ОСНОВІ ТВОРІВ КАТІ ПЕТРОВСЬКОЇ «МАБУТЬ ЕСТЕР» ТА ANTAL SCERB «REISE IM MONDLICHT»)

Я. С. Пламаділ, О. В. Чоботар

Анотація. У магістерській роботі проаналізовано роль і функціонування лексичної іменної синонімії у німецькій та українській мовах у романах Каті Петровської «Мабуть Естер» та Antal Scerb «Reise im Mondlicht». Досліджено наведені твори на використання синонімів та кількість відповідних синонімічних рядів. Досліджено синонімічні ряди та їх різновиди. Проаналізовано різні наукові визначення поняття «синонім», визначено робочу дефініцію цього поняття у межах даного дослідження та класифіковано синоніми вибірки за критеріями подібності і розбіжності. Визначено функціонально-стилістичну роль лексичних іменних синонімів в українській та німецькій мовах. Особлива увага приділена іменній синонімії та синонімічним рядам в наведених творах.

Ключові слова: синонім, синонімічний ряд, іменна синонімія, контекстуальна синонімія.

В процесі розвитку мови відбувається постійне її збагачення. Під час спілкування утворюються нові слова та терміни, які мають свої ознаки та властивості. Цими словами ми передаємо почуття, емоції та волевиявлення. В свою чергу, слова що мають спільні ознаки чи властивості, утворюють між собою певні зв'язки. Відповідні зв'язки називаються синонімічними, а слова, відповідно – синонімами.

Багато мовознавців займалися теоретичним дослідженням синонімів. Оскільки, предметом мого наукового дослідження є синонімія та синонімічні ряди, то варто назвати мовознавців, які зробили вагомий внесок у розвиток синонімії та синонімів в цілому. Першими мовознавцями, які звернули увагу на лексичну сполучуваність слів і синонімію були А. В. Лагутіна і М. П. Кочерган. Дослідженнями міжрівневої синонімії і розвитком теорії граматичного значення займалися М. В. Русанівський, О. А. Колесников, О. О. Ткаченко, О. О. Новикова та інші. Такі мовознавці, як О. І. Нечитайло, В. С. Ващенко, Л. С. Паламарчук, О. О. Тараненко досліджували синоніми в лексикографії. Свій внесок у дослідження термінологічної синонімії зробили С. П. Худолєєва, І. В. Боресюк та Н. Ф. Непийвода.

Синоніми значною мірою свідчать про багатство лексичних засобів відповідної мови. Синоніми допомагають точніше висловити думку, передати її різні відтінки, показати ставлення мовця до предмета мовлення, викликати певну реакцію слухача. Для української мови характерна добре розвинена синонімія [1, с. 204].